

SIJOITETTU LAPSI KOULUSSA

Mitä löytyy piikkikuoren alta? – Psyykkisesti oireileva lapsi koulussa

LL Sanni Penttilä, 22.-23.11.2016

Mitä löytyy piikkikuoren alta – Psyykkisesti oireileva lapsi koulussa 22.-23.11.2016

- Kehityksen polut
- KIINTYMYSSUHDE kehityksen taustatekijänä
- Traumatisoituminen, kaltoinkohtelun seuraukset
- Sijoitettujen lasten ja nuorten terveydentila ja erityistarpeet
- Hoidollisia näkökohtia, koulukuntoisuus
- PACE – Näe hyvä lapsessa
- Kutsu (SI)SOTE-yhteistyöhön, integraation mahdollisuudet

Kehityksen polut

- Raskaus ja synnytyksen jälkeinen aika ovat tärkeitä vaiheita lapsen psykoneurologiselle kehitykselle sekä **stressijärjestelmän** ”säätymiselle”.
- Vauva tarvitsee herkkä vuorovaikutusta läheisten kanssa myös aivojen suotuisaa kehitystä ajatellen
- Riittävä vuorovaikutus on ihmiseksi kasvamiselle välttämätöntä
- Varhaisen hoivan laatu vaikuttaa geenien toimintaan (epigenetiikka), hyvä hoiva antaa suojaa!
- **Pärjäävyys** (RESILIENTSI) syntyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa eikä ole yksilön ominaisuus
- **Kehityksen kokonaisvaltaisuus:** Sensomotorinen, sosiaalinen, emotionaalinen ja kognitiivinen kehitys sidoksissa toisiinsa, kehitysympäristöjen ja ihmissuhteiden merkitys!

Mitä lapset tarvitsevat – (Jukka Mäkelä)

- Lasten tarpeet ovat universaaleja
 - Erityiset tarpeet ovat näiden sopeutumia
- Ravinto, liikunta, lepo
- Tulla nähdyksi – omana itsenään, iloa tuottavana
- Tulla Kuulluksi – ja siten arvostetuksi omine aloitteineen ja ajatuksineen
- Vapautta tutkia ja onnistua
- Saada opetusta oman kulttuurin arvoista ja odotuksista
- Tulla hyväksytyksi omaan ryhmäänsä
- Sisäisen tilan yhteissäätelyä – voidakseen pysyä sopivassa vireystilassa

Syli suojaa aivoja

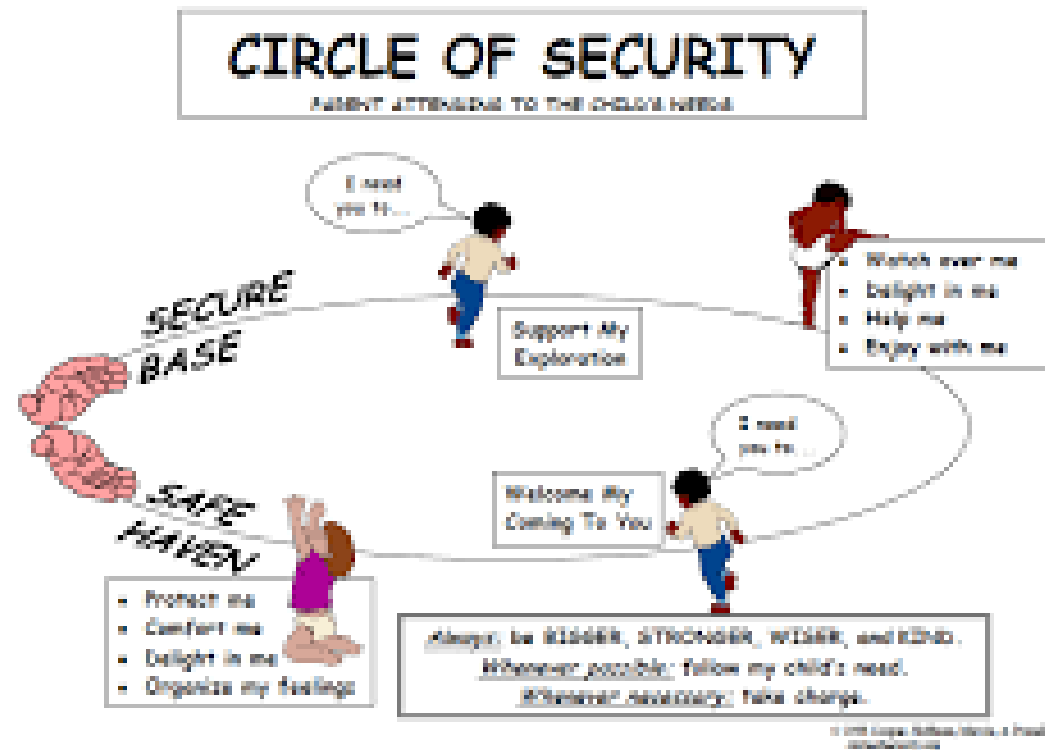
Kiintymyssuhde

- Ensisijaisesti tunnesäätelysuhde, jossa aikuinen säätelee lapsen tunteita ja sisäistä tilaa pitäen sen hallittavalla alueella
- Voimakkaat kokemukset (mielihyvä, pahaolo) siedetään
- Kiintymyssuhdestrategiat vaikuttavat siihen, miten ihminen tulkitsee ja käsittelee tunteita koskevia viestejä, millaisena hän kokee itsensä ja suhteensa toisiin ihmisiin
- Vakiintuu ensimmäisen elinvuoden aikana (melko pysyvä aikuisuuteen, kuitenkin muokkautuvuus läpi eliniän!)
- Kiintymysjärjestelmä aktivoituu stressi- ja uhkatilanteissa myös aikuisilla

Turvallinen kiintymyssuhde

- Kehittyy, kun hoitaja reagoi lapsen tarpeisiin tarkoituksenmukaisella tavalla, ennustettavasti ja oikea-aikaisesti
- Turvalliseen kiintymykseen liittyy
 - Terve itsetunto, tunne omasta arvokkuudesta
 - Kyky luottaa toisiin ihmisiin, kyky ottaa lohtua ja apua vastaan
 - Selviytymiskyky vastoinkäymisissä
 - Älyllinen kehitys vahvistuu
 - Empatiakyky kehittyy, avuliaisuus
 - Sosiaalinen joustavuus
 - Kyky läheisyyteen sekä pitkäaikaisiin ystävyysuhteisiin
 - Suhtautuminen tulevaisuuteen toiveikasta
- Vain turvallinen mieli voi oppia!

Turvallinen kiintymyssuhde –mahdollisuus oppimiseen ja tutkimiseen

Disorganisoitunut kiintymyssuhde

- Jos aikuinen, jonka puoleen lapsen pitäisi voida kääntyä apua saadakseen tuottaakin tuskaa ja pelkoa.
- Lapsen käyttäytyminen alkaa hajota vaikeasti ymmärrettäviin toimintoihin
 - Taistele –pakene –jähmety, keholliset vasteet
 - Levottomuus
 - Aggressiivisuus
 - Poissaolevuus
 - Heikko stressinsieto, kyvyttömyys ottaa apua ja lohtua vastaan
 - Pyrkimys hallita ihmissuhteita vaativalla, kontrolloivalla ja levottomalla käytöksellä
 - Laaja-alainen häiriötila, yhteys myöhempään psyykkiseen häiriintyneisyyteen

Laiminlyönnin muodot

- Fyysinen laiminlyönti
- Emotionaalinen laiminlyönti
- Terveystenhoidon laiminlyönti
- Koulutuksen laiminlyönti
- Ammatillinen ja rakenteellinen laiminlyönti

Kaltoinkohtelun vaikutukset

- Laiminlyönti kahden ensimmäisen elinvuoden aikana ennustaa myöhempää lapsuusiän aggressiota enemmän kuin laiminlyönti myöhemmässä iässä tai fyysinen pahoinpitely missään iässä
- Varhain alkavan laiminlyönnin on todettu ennustavan depressiivisiä oireita kouluiässä, ja oireiden on todettu korreloivan laiminlyödyn lapsen kokemukseen häpeästä.
- Vaurioitunut omanarvontunto

Traumatisoituminen, kaltoinkohtelun vaikutukset

- Vuorovaikutustrauumat ja kaltoinkohtelulle altistuminen haittaavat keskushermoston ja stressijärjestelmän kehitystä
- Pitkäkestoinen stressi ja ylivoimaiset kokemukset voivat vaikuttaa
 - kognitiiviseen kehitykseen
 - itseilmaisukykyyn
 - tunteiden ja käytöksen säätelyyn
 - psyykkiseen joustavuuteen sekä
 - kykyyn säädellä vireystasoa ja rauhoittua
 - muistitoimintojen ongelmat
- Vaikutukset aivojen etuotsalohkoon (oman toiminnan ohjaus, impulssikontrolli)
- Autonomisen hermoston toiminnan häiriöt
- Stressijärjestelmän häiriöt
- Mieli ja keho voivat pitkäänkin reagoida koettuihin vaaran merkkeihin, taipumus kokea uhkaa ja vihamielisyyttä

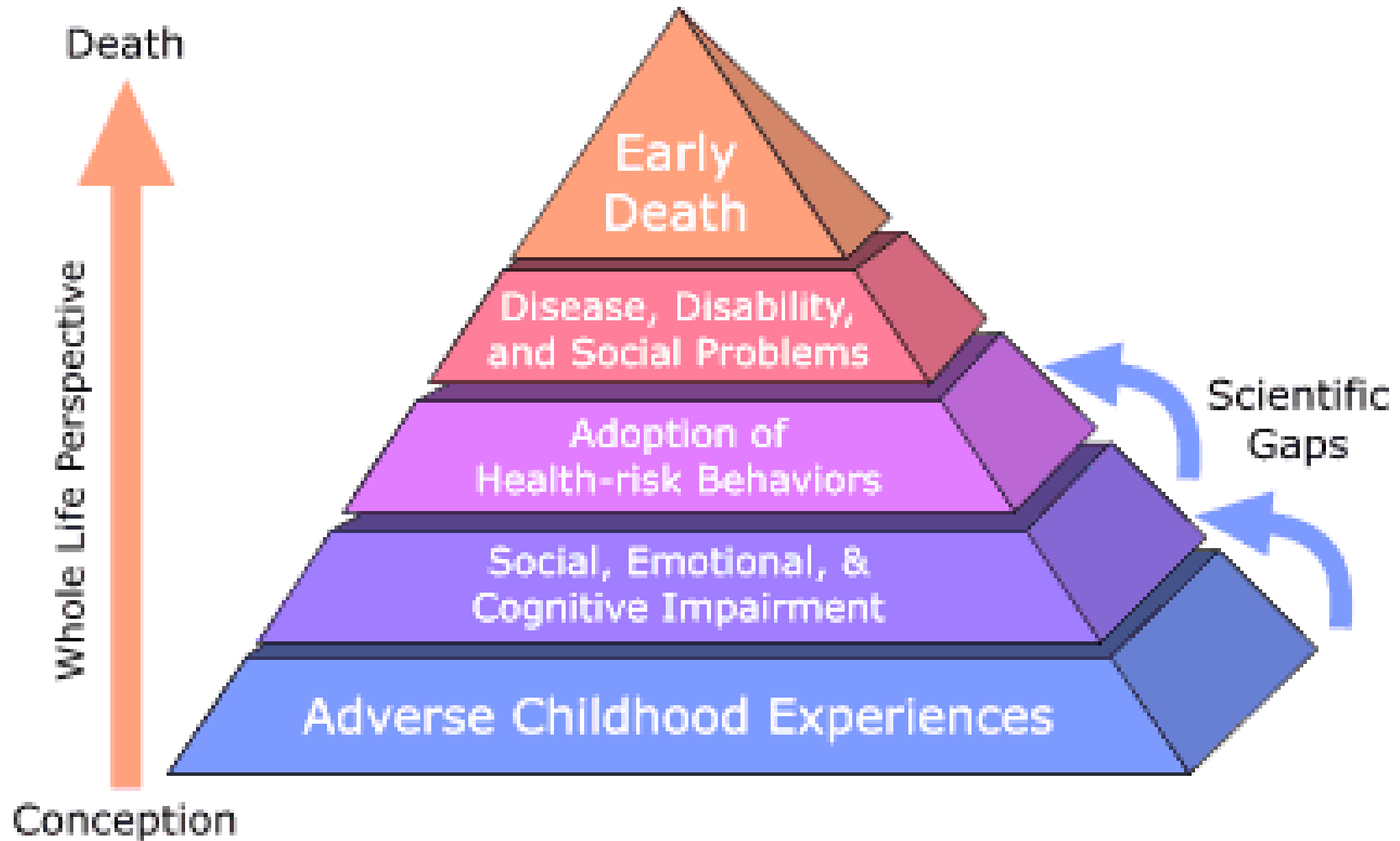
Traumaperäinen stressihäiriö

- Oireyhtymä, jossa traumaattisen stressin oireet jäävät pitkäaikaisemmiksi
 - Ylivireys
 - Valppaus, herkkyys kokea uhkaa
 - Masennus ja ahdistuneisuus, pelokkuus, itkuisuus
 - Aggressiivisuus, levottomuus, itsetuhoisuus
 - Traumamuistojen uudelleen kokeminen, painajaisunet
 - Dissosiaatio (ajatukset, tunteet, muisti eivät yhdisty)

Sijoitettujen lasten terveydentila

- Usein poikkeavuutta jo perinataalisesti (matalammat Apgar-pisteet, pienipainoisuus...)
- Raskauden aikaiselle tupakoinnille ja päihteille altistuminen yleisempää
- Äidit keskimääräistä nuorempia ja heidän saama sos.tuki heikompa
- Lasten ja nuorten terveydentila keskimääräistä heikompi
- Kuolleisuus 25. ikävuoteen saakka koholla (itsemurhat, päihteet, onnettomuudet)
- Puolella sijoitetuista lapsista ja nuorista on monimuotoisia mielenterveyden ongelmia

Sijaishuollossa olevan lapsen erityiskysymyksiä

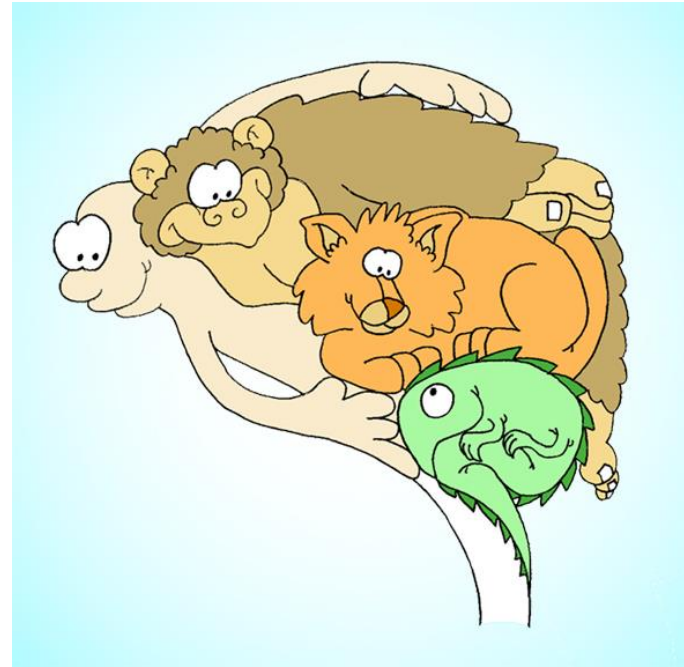
- Hyväksyvätkö biologiset vanhemmat sijoituksen, saako lapsi ”luvan” asettua sijaispaikkaan
- Lapsen lojaliteetti biologisia vanhempia kohtaan, mahdollinen huoli vanhemmista, sisaruksista
- Sijoituksen pysyvyys
- Sijoituspaikan aikuisten valmiudet ja asennoituminen ovat keskeisen tärkeitä sijoituksen onnistumiselle
- Sijoitettu lapsi tuo turvattomat ja joskus erittäin patologiset kiintymyssuhdemallinsa uusiin olosuhteisiin, mikä asettaa suuria vaatimuksia niille aikuisille, joiden tehtävänä on tarjota lapselle korjaavia ja korvaavia vuorovaikutuskokemuksia
- Riski tulla uudelleen kaltoinkohdeksi, kaltoinkohtelun tunnistaminen!
- Rakenteellinen kaltoinkohtelu
- Turvataidot ja seksuaalikasvatus (Väestöliiton sivut ja materiaalit)

Koulu voimavarana ja mahdollisuutena

- Kaikki ne ympäristöt, joissa lapsi toimii vaikuttavat hänen kehitykseensä
- Kun yhdessä kehitysympäristössä on vaikeaa, voi toinen kannatella lasta
- Lapsi tarvitsee tukevia aikuissuhteita myös kodin ulkopuolella
- Lapselle tärkeitä kehitysympäristöjä ovat päivähoito, koulu ja sosiaalinen elämä ikäisten kanssa sekä harrastuksissa
- Hyvä koulu voi kannatella lasta, kun on muutoin vaikeaa

Oppiminen vaatii sopivan vireystilan

- Alivirittyminen
- Ylivirittyminen
- Sopivan vireystilan ylläpitäminen
- Vain turvallinen mieli voi oppia

Hoidollisia näkökohtia 1

- Kaikki mielekkäät hoitointerventiot perustuvat kokonaistilanteen huolelliseen arvioon ja hoitosuunnitelman laatimiseen
- Kiintymyssuhdehäiriöt ovat yksi kokonaisuuden osa, joiden hoito on mahdollista vasta kun on luotu riittävät puitteet ja edellytykset
- Monihäiriöisyys on tavallista, diagnostiikka vaativaa
- Sijoitettujen lasten kohdalla nk. verkostoituvat hoitomuodot painottuvat
- Mitä laaja-alaisemmista ongelmista on kysymys, sitä merkityksellisempänä nähdään ympäristötekijöiden vaikutus ja sitä riittämättömämpänä yksilöhoito

Hoidollisia näkökohtia 2

- Kompleksisesti traumatisoituneiden lasten ja nuorten hoito on usein oireita ja haittoja lievittävää ja kuntouttavaa
 - Yksilöhoito (esim. psykoterapia), mielen sisäinen taso
 - Perhekohtainen hoito, perheensisäinen taso
 - ”Yhteisöhoito”, verkostona tehtävä lapsen tukeminen, lähiyhteisö taso
 - Epäviralliset ja viralliset verkostot
 - Perheensisäiset vuorovaikutusongelmat siirtyvät herkästi hoitavien tahojen välisiksi ongelmiksi (koevoluutio)
 - Biologinen hoito - lääkehoito
 - Koulun havainnot lääkevasteesta tarpeellisia
 - Oppimisvaikeuksien huomioiminen

Hoidollisia näkökohtia – verkostoituvat hoitomuodot

- Ympäristöön liittyvät tekijät ja tilanteet vaikuttavat ratkaisevasti lapsen toimintaan, ajatteluun ja kokonaistilanteeseen.
- Lasten ja nuorten käytöshäiriöiden hoidossa vanhempainohjaus, perheterapia ja multisysteeminen, sosiaaliin verkostoihin kohdistuva terapia tuottaa parempia tuloksia kuin yksilöterapia.
 - Eniten vaikuttavuus- ja prosessitutkimusnäyttöä on multidimensionaalisesta perheterapiasta (MDFT) ja multisysteemisestä hoidosta (MST)
- Muutoksen pysyvyyttä tuetaan tuottamalla muutosta lapsen omassa ympäristössä
- Parhaimmillaan moniammatillinen kokonaisuus muodostuu toisiaan täydentävistä osista
 - Pahimmillaan yhteinen asiakas on ei-kenenkään asiakas
- Hoidon yhteinen suunnittelu voi olla parasta hoitoa, ei vain suunnittelua

Koulukuntoisuuden arviointi monialaisena yhteistyönä

- On tarpeellista yhdistää monta arviota ja näkökulmaa
- Lainsäädäntö turvaa oikeuden perusopetukseen (perusopetuslaki)
 - Opetus tulee järjestää oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti ja siten että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä.
 - Lisätukea on oikeus saada heti tarpeen ilmetessä
- Oppilaan terveydentila, psyykinen vointi
- Stressitekijät koulussa, sijaispaikassa, kotona
- Ryhmän tilanne, kokoonpano, muut tukea tarvitsevat
- Opettajan arvio lapsen toimintakyvystä ryhmätilanteissa ja oppimisen haasteissa
- Opettajan näkökulma, työyhteisön tuki, oma jaksaminen
- Jos lapsi ei voi olla koulussa, niin missä sitten?
- Sairaalakoulujen konsultaatiotoiminta,
 - sairaalaopetus erikoissairaanhoidon rinnalla

Entä opettajan saama tuki?

- työyhteisön tuki, työpari, muut työolosuhteet
- riittävä tieto, mahdollisuus ammatilliseen kouluttautumiseen
- oma jaksaminen, ajankohtainen stressi
- oma kiintymyssuhdehistoria ja elämänhistoria
- työnohjaus- ja konsultaatiomahdollisuudet
 - Opettajan ei odoteta olevan hoitaja tai terapeutti
 - vaan oman vastuullisen asemansa ja mahdollisuutensa
 - hahmottava aikuinen

Asenne ratkaisee - **PACE**

- P = Playfulness - LEIKKISYYS
- A = Acceptance - HYVÄKSYNTÄ
- C = Curiosity - UTELIAISUUS
- E = Empathy - EMPATIA, MYÖTÄTUNTO

Miksi PACE

- Rangaistuksen sijaan lapsi tarvitsee apua syyllisyyden, häpeän ja turhautumisen käsittelemisessä.
- Jokaisella lapsella on tarve tulla hyväksytyksi ja tehdä oikein
- **Tuottaa muille iloa ja tuntea olevansa muille tärkeä.** Nämä ovat ihmisen ensisijaisia perustarpeita – siis myös lasten. (Laura Repo)
- Aikuinen on vastuussa vuorovaikutuksesta

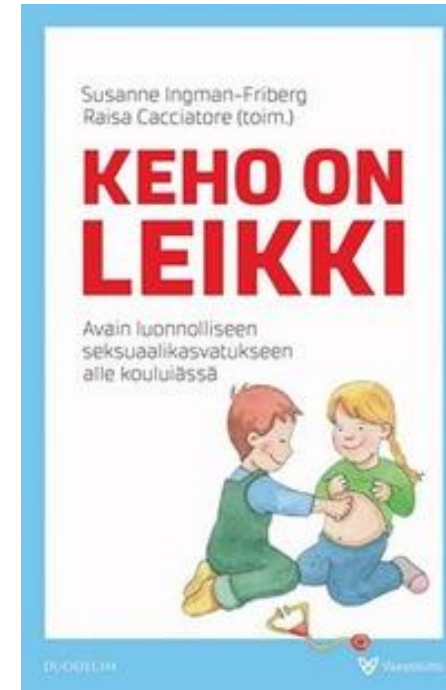
**“OFTEN
IT ISN'T
THE INITIATING
TRAUMA
THAT CREATES
SEEMINGLY
INSURMOUNTABLE
PAIN, BUT
THE LACK
OF SUPPORT
AFTER.”**

The Fresh Quizzes

Huomaa hyvä lapsessa! - PACE-asenne

- Vahvista hyvää
- Vahvista ja näe selviytyvyyttä, se mikä sujuu on vahvuutta
- Ylläpidä toivoa
- Tue liittymistä kaverisuhteisiin ja harrastuksiin
- Sellaiset lapset ja nuoret, joiden kotona saamassa hoivassa on puutteita, hyötyvät suuresti kodin ulkopuolisten aikuisten osoittamasta kiinnostuksesta ja arvostuksesta
- Jaettu ilo luo mielenterveyttä

Turvataitoja ja seksuaalikasvatusta – Ei kiusaamiselle

Integraatio – Yhdessä olemme enemmän!

Lisälukemista

- Lapsi uusissa oloissa – Tietoa sijaishuollosta ja Adoptiosta (Duodecim 2015, toim. Jari Sinkkonen ja Kaisa Tervonen-Arnkill)
- Lapsen kaltoinkohtelu (Duodecim 2012, toim. Annlis Söderholm, Satu Kivitie-Kallio)
- Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria (Duodecim 2016, toim. Kumpulainen ym.)
- DDP-aapinen, Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia pähkinän kuoressa. (PT-kustannus, Becker-Weidman)
- Auta lasta kiintymään – vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia traumaperäisen kiintymyshäiriön hoidossa (PT-kustannus 2008, toim. Becker-Weidman ja Shell)
- Kiintymyseskeinen perheterapia –vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia, DDP-työkirja (PT-kustannus 2015, Daniel A. Hughes)
- Hoitava kiintymys – terapeutin vanhemmuus, Turvattomuutta ja traumoja kokeneiden lasten ja nuorten kasvun tukeminen-käsikirja kasvattajille ja ammattilaisille (PT-kustannus 2014, Golding)
- THL –Raportti 3/2016: Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut, kustannukset
- Psykososiaaliset perheinterventiot lapsen aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriön sekä uhmakkuus- ja käytöshäiriöiden hoidossa, (Vuori M. ja muut, Duodecim 2015;131:1561-8)
- Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy (Laura Repo, PS-kustannus 2015)
- Dialoginen verkostotyö (Arnkil ja Seikkula, THL 2009)
- http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/
- https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/turvataitokasvatus